

Vastenavond

Karnaval in Olmen

Redactie

Tegenwoordig voelt men zich in iedere gemeente verplicht een karnavalsstoet te organiseren. Het heeft geen belang meer op welke wijze en op welke dag de viering gebeurt. Hoofdzaak is zoveel mogelijk volk op de been te brengen. De deelnemers worden vaak gereduceerd tot consumenten.

Schrikt in tegenstelling tot deze veeleer karakterloze vieringen, zijn de oude traditionele feesten zoals die onder meer nog in Olmen en Oostham gevierd worden.

In Oostham nam men dit jaar het initiatief om een fotoboek over carnaval uit te geven. Zover zijn we in Olmen nog niet. Toch willen ook wij de Olmense viering beschrijven.

In dit artikel beschrijven we het Olmense carnaval. In een eerste deel wordt het feest beschreven zoals dat in de jaren '50 gevierd werd. In een 2de deel beschrijven we hoe het er in 1969/1970 aan toe ging. In een volgende deeltje beschrijven we het defilé van dinsdagvoormiddag.

Een beschrijving van het Olmense Carnaval

Een getuigenis uit de jaren '50 ⁽¹⁾

De oude carnavalfolklore leeft in deze uiterste zuidoosthoek van de Kempen nog levendig verder en wordt er nog met geestdrift gevierd. In de vroege morgen van maandag begaven de onderscheiden groepen, ieder ruim 30 à 40 man sterk, bont gekleed en gemaskerd, flink in gelid en op stap, zich op weg. Ieder huis werd bezocht, aan ieder huis werd gezongen gesprongen en gedanst en overal kregen ze geld spek en nog meer en veel eieren. De korfdragers torsten dan weidra ook grote hoeveelheden voedsel dat achteraf naar hun respectievelijke lokale werd gedragen. 's Middags werd daar begrijpelijk goed gesmuld.

In de namiddag ging de bonte stoet verder, overal met belangstelling en nieuwsgierigheid achterna gekeken. In de late namiddag trok elke groep of partij zich terug naar de onderscheidelijke wijken. Daar zou immers de hanekap plaats hebben. Dit laatste gebruik dient om de "koning" aan te duiden en is omzeggens nergens dan te Olmen en in het naburige Oostham nog in gebruik. Een gedode haan wordt in een bodemloze mand opgehangen en dan moeten de geblinddoekte vastenavondgekken trachten het dier de kop af te houwen met een houten sabel. Wie daarin gelukt wordt tot koning uitgeroepen.

(1) GEVERS, M., Carnaval, in "Het Volk" ca. 1955

Dit jaar werd op de wijk Hamse Hoeven tot koning uitgeroepen Jef Jordens die voor de zevende keer koning is op de 25 jaar dat de groep opgericht is. Bij de groep Heivoort viel Jules Sterckx voor de derde achtereenvolgende maal de eer te beurt en werd tot keizer uitgeroepen. Beide koningen werden dinsdag in het dorp uitgehaald.

De koning vergezeld van zijn oppasser en kapitein werden luid toegejuicht en in een zwierige rondedans werd dan de viering ingezet. Men trok van herberg tot herberg, men zong men danste in de ronde en de nieuwsgierige kinderen die de groep als een schaduw volgden, werden meermaals vergast op snoep en snuisterijen

Rond de middag heeft dan gewoonlijk het defilé plaats op het marktplein. Vergezeld van zijn oppasser en kapitein worden dan de manschappen geschouwd en o wee hij, die niet in orde is. De vergezellende gardes houden hun boekje klaar voor alle mogelijk proces verbaal. Iedere overtreding betekent 5 fr voor de schatkist van de partij, die dan natuurlijk opgefeest wordt in de namiddag en in de late avond. Na 4 uur trokken de twee partijen terug naar hun stamlokaal waar dan tot in de nacht het gulle vastenavondfeest werd voortgezet.

Dan komt halfvasten dan wordt op de Stootert de koningin gekozen, dit is natuurlijk een jongen verkleed als meisje, de hanekap wordt dan hennekap.

Een beschrijving uit 1969 en 1970 ⁽²⁾

Het Olmense carnaval wordt ingericht door verenigingen die men in Olmen partijen noemt. Ieder jaar zijn er een 5-tal partijen actief. Maandag en dinsdag voor aswoensdag zijn de voornaamste dagen voor de Olmense carnavalisten.

Men onderscheidt 3 delen: de bedeltocht op maandagvoormiddag, de hanekap op maandagnamiddag en het uithalen van de koning op dinsdag. Bij de meeste partijen volgt er nog een kleine naviering rond half vasten.

1. De bedeltocht

Maandagmorgen, vanaf 8 uur, is het klaroengeschal niet meer uit de Olmense lucht. Het verwittigt de carnavalsvierders dat het tijd is om samen te komen aan het stamlokaal en het verwittigt de mensen dat de partijen op komst zijn. Vanuit verscheidene lokalen trekken de partijen al bedelend op naar het dorp.

Voorop danst de voorspringer. Deze voorganger, gekleed in rode bloes en witte of rode broek, huppelt iedere keer tot op een 20-tal meters voor de groep om dan terug tot bij de partij te keren. Hierbij zwaait hij met een lange stok boven zijn hoofd. Achter de voorspringer stappen de klaroenblazers. Zij spelen een militair marsje (sonnerie) waarop de kinderen het volgende rijmpje dichtten:

*Mie hou den hond vast
Anders gaat em lopen*

(2) We beschrijven hoe in deze periode de partij "van de Hoef" carnaval vierde

Mie hou den hond vast

Anders brakt em los

Achter de klaroenblazers stappen de andere leden van de partij. Wat hun kleding betreft schijnen zij een voorkeur te hebben voor een "kloon", een kledingstuk gemaakt van aan elkaar genaaide lappen stof van verscheidene kleur. Achteraan de groep lopen de korfdragers. Vroeger moesten zij sleuren met vrachten spek en eieren, nu geven de mensen vooral geld. De beursdragers nemen het geld in ontvangst dat de mensen schenken.

De rij wordt afgesloten door twee gardes. Gewapend met een houten dolk en gekleed in oude veldwachterkleren, houden zij de tucht in de groep. De kapitein loopt naast de groep. Hij is gekleed met onderdelen van een militair uniform. Op zijn hoofd draagt hij een "kepie". Hij is gewapend met een houten sabel, s' Maandags is hij de onbetwiste leider van de groep. Hij geeft de bevelen, doet op maat gaan enz. Wanneer een partij een huis nadert zingt men:

Ach vrienden wij begeven ons aan uw huis

Ge moet voor ons niet beven

Al maken wij een groot gedruis

Ik hoop ge zult ons wel wat geven

Hetgeen wij vragen dat is voor U een klein

Een stuk van 't zwijn, dat moet het zijn

Terwijl de groep verder trekt, geven de mensen wat geld of een geschenk in natura. Men vervolgt dan het bedellied:

*Adieu vrienden altegaar
Wij gaan van U vertrekken
En wij bedanken u duizendmaal
Wij zullen u een vastenavond schenken
En daarom roepen wij vivat goed bier
En daarom roepen wij vivat goed bier
En we zijn op zwier*

Als ze een café tegenkomen of een huis waarvan de deur open staat leggen zij de handen op elkaars schouders en dansen in een lange sliert naar binnen, rond de biljart of de tafel en dan terug naar buiten. Een veldwachter in uniform gaat geen herberg binnen, dus blijven de gardes plichtsgetrouw buiten aan de deur van de herberg staan. Tegen de middag is de groep in het dorp. Zij eten in een café broodjes met kaas en bier. Dan trekken zij verder naar de andere gehuchten. Omstreeks half vier zijn ze terug in hun stamlokaal.

2. De hanekap

Voor het begin van de hanekap trekken de deelnemers nog eens rond op het gehucht van de partij. Hierbij dragen zij de levende haan mee, deze wordt gedragen door de kapitein. De bedoeling van deze tocht is laten weten dat het hanekappen begint.

Tussen twee palen spant men een touw. Aan dat touw is een bodemloze mand bevestigd. De deelnemers gaan dan in een kring rond de mand staan. In het midden van de kring staat de

kapitein of een ander lid van de partij, met de haan in zijn hand. Naast de kapitein staat de voor-
springer en enkele muzikanten (harmonica, trommel).

Dan begint het plechtigste ogenblik van de hele carnavalviering. In een ontroerend lied wordt de
haan ter dood veroordeeld.

Het lied van de haan

Kom vrienden, die hier in de ronde staan

Kom luister wat ik u ga verkonden

Aanhoor het vonnis van de haan

Hij heeft het laatst nog ondervonden

Het is met hem gedaan

En hij moet sterven gaan

Daar zijn hier geen genaden

Hij moet hier de dood doorstaan

(strofe bis)

het is nu, met dezen carnaval

Dat zijn voor ons plezante dagen

Nu deze haan, is in zijn ongeval

Hij zal zijn eeuwig lot beklagen

Het is deze vogel zoet

Riep hij zo kloek van moed

Hij moet voor ons vergeten

Zijnen laatsten druppel bloed

(strofe bis)

De volgende strofe wordt alleen gezongen door de man die de haan vasthoudt. De strofe ver-
beeldt het genadeverzoek van de haan.

Ach vrienden, wat heb ik u misdaan

Dat ik moet scheiden van dit leven

Kan ik dan hier, geen troost ne meer ontfaan

Och wilt gij mij geen pardon geven

Het leven is zo zoet

Roep ik zo kloek van moed

Waarom moet ik vergieten

Mijnen laatsten druppel bloed

(strofe bis)

Nu zingt de ganse groep verder

*O gij, schone kraaienden haan
Aanhoort gij wel dat gij moet sterven
Daar is voor U, geen troost ne meer t'ontfaan
Of geen genade te verwerven*

*Maak maar uw testament
Terwijl ge zijt present
Gij moet uw leven derven
In tormenten en allent
(strofe bis)*

*Aanziet, wij staan voor U gereed
Al met de wapens in de handen
Wij staan hier in het gespan
Met vijfendertig man
Wij roepen met verlangen
Hangt den vogel hier maar aan*

*Wij roepen allen gelijk
Vivat zijne majestijt
Al wie de haan zijn kop afkapt
Zal onse koning zijn
(strofe bis)*

De cafébaas of één van de bestuursleden van de partij hangt dan de haan in de korf. De haan wordt eerst gedood. Met en mesje steekt men onder de tong van de haan om het bloed te laten weglopen. Men neemt best een jonge haan omdat anders de nek te taai is en de hanekap veel te lang zou duren.

Rond kop en nek van de haan windt men een witte doek. Met zijn hoofd omlaag wordt de haan door een bodemloze mand gehangen. Het hoofd van de haan hangt ongeveer op manshoogte. Vervolgens beslist men wie eerst mag kappen. De volgorde kan verschillen van jaar tot jaar. In 1970 kapte de kapitein eerst. Om te bepalen of men vooraan of achteraan de groep begint trekken garde en voorspringer een lucifer. Wie het langste eind trekt mag beginnen.

*Op Germeer zong men deze strofe (1989)
Wij staan hier allen voor u gereed
Al met de wapens in ons handen
Daar is bereid een koord tot al uw leed
Waaraan dat gij zult moeten hangen*

*Wij staan hier in't gespan
Met vijfentwintig man
Wij roepen met verlangen.
Hangt de vogel hier maa aan
(refrein bis)*

In 1971 kapte de garde eerst, vervolgens de ouderen en uiteindelijk de jongsten. Niet iedereen kapt met overtuiging mee. Van wie meekapt om te winnen zegt men "hij kapt mee".

Wie aan de beurt is komt tot op een meter voor de haan staan. Vervolgens blinddoekt men de deelnemer. De kapitein geeft hem de kop van de haan in de hand. Dan laat de deelnemer de kop los en kapt met een houten sabel.

Een variante hierop is het hanekappen op een karwiel. Dit gebeurt op andere gehuchten.⁽⁴⁾

De as van een houten karwiel plaatst men met 1 uiteinde in de grond. Op het vrije uiteinde plaatst men een karwiel. Hierover bindt men een ladder. Op ieder uiteinde van de ladder neemt nu een deelnemer plaats. Men draait vervolgens met het wiel. Het komt er voor de deelnemers op aan op het juiste ogenblik te kappen. Een hele opdracht vermits de deelnemers geblinddoekt zijn.

Wie de haan zijn kop afkapt wordt koning. Wie juist voor de koning kapt (wie met hem op het wiel zat of wie naast hem in de rij liep) wordt ordonnans, oppasser of "lutenant" van de koning.

De koning wordt gekroond door de kapitein. Hij krijgt een rode sjaal over zijn schouder en op zijn hoofd plaatst men een hoed. Bij sommige groepen is dat een kepie, bij andere groepen een steek met 3 sterren.

De oppasser zal de volgende dag de koning steeds begeleiden. Hij draagt de sabel waarmee het hoofd van de haan werd afgehakt. Op het punt van de sabel steekt men de kop van de haan.

De deelnemers zingen nu het lied van de haan verder. De voorspringer wijst met een stok de onderwerpen aan die bezongen worden: haan, koning enz.

*Maar onze koning kwam vooruit
Al met de wapens in de handen*⁽⁵⁾

*Hij kapte met fierheid
Met veel aanbedigheid
Hij kapte met verlangen
Dat zijn hoofd van het lichaam scheidt
(strofe bis)*

Nu zingen de deelnemers het lied van carnaval

Vrienden wij voegen ons te gaar

(4) In 1969 gebeurde dat bij de partij van "de Hei".

(5) Deze strofe luidde op Germeer
Wij waren allen geheel verblijd
Wij zagen den vogel werd gehangen
Maar onze koning kwam vooruit
Al met de wapens in zijn handen

*Aanhoor ons blijde zangen
Wij vrezen nu voor geen gevaar
Het is naar ons verlangen
Wij roepen alle gelijk
Vivat zijne majestijt
(bis)*

*Rom rom rommedommedom
Wij roepen allen gelijk
Vivat zijne majesteit*

*Onze koning is nu gekend
En zal met veel vermaken
Hij geniet den haan zijn testament
En zal met vreugde smaken*

*Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon
(bis)*

*Rom rom rommedommedom
Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon*

*Wij wensen nu aan onze koning
Veel geluk en vrede
Die ons drank geeft zoet als honing
En ons stelt tevreden
Dat god ons alles geeft
Dat wij tesamen leven.*

*Tot in het naaste jaar
Dan kappen wij weer te gaar
(bis)*

*Rom rom rom/medommedom
Tot in het naaste jaar
Dan kappen wij weer te gaar*

Vervolgens maakt de groep een zegetocht over het gehucht. Zij zingen nu de liederen die de volgende carnavalsdagen zullen gezongen worden

Cursieve klanken worden op klaroen gespeeld

*Tij tij tijrij tij (ook wel "a ja lowieke")
En de vogel is gaan vliegen
En de vogel zijn we kwijt*

Tirallalaa, tirafflalaa

Tirallalal tirallalatafiere
(bis)

---

tirallalaa, tirallalaa
tirallala tirallalallalaa

tiratata tiratata

lal la la la liere

tiratata tiratata

la la la la laa

tirallalalaliere
tirallalalaliere
tirallalala la la laa

tirallalalaliere
tirallalalaliere
tirallalala la la laa

door bos en veld en weide
Door de vlakke heide
Door die schoen zijden
Door bos en veld en weide
Door die vlakke heide
Daar jagen wij
Zulke jager heb ik nooit gevonden
Die wij gaan schieten zonder wonden
Zulke jagers van ja acht, van ja negen, van ja tien
Zulke jagers heb ik nooit gezien

Terug aan het lokaal stellen de deelnemers zich in gelid op voor de koning. Nadat de kapitein "ter plaatse rust" beveelt, springen de deelnemers in een lange sliert met de handen op de schouders van de voorganger rond de koning.

Hierbij zingen ze:

En vivat onze koning en hij mag er wezen
Vivat onze koning en hij mag er zijn
Zonder onze koning kunnen wij niet wezen
Zonder onze koning kunnen wij nie zijn

Tot slot danst men het stamlokaal binnen. De koning met zijn oppasser gaan als laatsten binnen. Iemand roept dan enkele leuzen:

b.v.

Vivat de koning
Vivat zijne ordonnans
Vivat de kapitein
Leve de eendracht op de hoof

Dan zingt men opnieuw van "vivat onze koning..."

Nu wordt de groep ontbonden. Iedereen gaat naar huis eten. Omstreeks 8 uur is iedereen terug present voor het bal. Nu zijn ook de vrouwen van de partij.

Vroeger was er na de hanekap een feestmaal met de deelnemers. Dit feest is nu verplaatst.

3. Uithalen vande koning ⁽⁶⁾

Op dinsdagmorgen komen de karnavaliërs samen aan hun stamlokaal. De koning en zijn oppasser brengt men met een auto naar een café in het dorp. De partijen trekken te voet naar de markt van Olmen. De deelnemers van de meeste partijen zijn op dinsdag anders gekleed dan op maandag. De meesten dragen nu een gewone boek (stadskledij) met een wit hemd. Het hemd is versierd met papieren bloemen.

De carnavalsvierders stellen zich in gelid op voor het café waar de koning verblijft. De koning en zijn oppasser komen buiten en schouwen de "troepen".

Na de inspectie danst iedere groep weer rond de koning terwijl men zingt van "vivat onze koning". De garde of een ander lid van de groep werpt snoep uit aan de toekijkende kinderen. Vervolgens heeft iedere partij een receptie in de herberg waar de koning uitgehaald wordt: likeur, sigaren enz.

Na afloop van de receptie trekt iedere partij terug naar het stamlokaal. Op de terugtocht worden alle herbergen van Olmen aangedaan. Aan ieder café gebeurt er een kleine troepenschouw. Voor ieder café danst men rond de koning en werpt de garde snoep uit. De vlag van de partij wordt op dinsdag ook mee rondgedragen. Als een partij een café binnengaat, laat men de vlag buiten naast de deur staan.

Dinsdags trokken ook de oudere mensen en de boeren mee rond. De boeren waren gekleed in een blauwe kiel met een rode bollekenzakdoek als halsdoek. De oudere mensen bracht men met een auto naar het dorp en vanuit het laatste café terug naar het stamlokaal. Daar volgt nog een feestmaal of een bal.

De viering krijgt nog een staartje omstreeks halfvasten. Dan heeft er bij de meeste partijen een bal of een feest plaats.

(6) In 1969/1970 bestond het gebruik om met alle partijen dinsdagvoormiddag op de markt samen te komen voor een "defilé" niet meer. In 1977 startte men er terug mee.

Uithalen van de koning vanaf '77

Sinds een 25-tal jaren is de oude traditie, dat alle partijen dinsdagvoormiddag op de markt samenkomen, terug in ere hersteld. De verschillende partijen marcheren in feestkleding de markt op en stellen zich op een vooraf afgesproken plaats op. De opstelling is zoals voor een vlag-gengroet bij het leger. De verschillende koningen stellen zich naast elkaar op, zij schouwen bij deze gelegenheid de "troepen". Nadien begint de echte viering van de koning, alle herbergen worden aangedaan.

Maandagvoormiddag, rondgang (Hamse Hoeve 1969)

De garde sluit de rij (Hamse Hoeve 1969)

Het (laatste!) lied van de haan (De Heid, 1969)

De haan wordt in de mand gehangen (Hamse Hoeven, 1969)

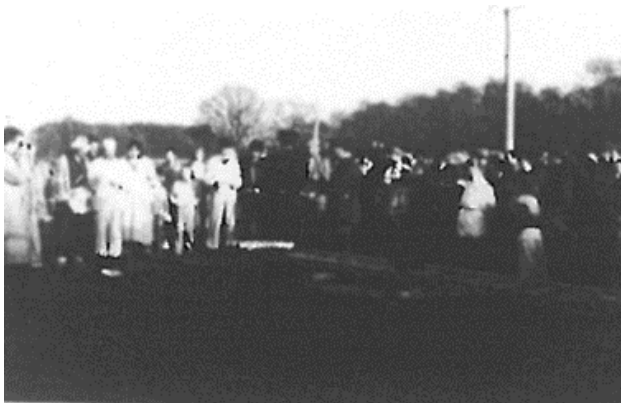
Hanekap op een karwiel (De Hei, 1969)

De garde kapt eerst (Hamse Hoeve, 1969)

Onze koning is nu gekend (Hamse Hoeve, 1969)

Grote belangstelling op Germeer (Germeer, 1969)

Defilé, 1989

Koning op Germeer, 1989

Oppasser in Rijnlandse "outfit", 1989

Het Olms carnaval door een “volkskundige bril” bekeken

F. Jennen

Het is onmogelijk vast te stellen wanneer het Olmense Carnaval ontstond. Wellicht is het feest zo oud als er mensen in Olmen wonen.

De oudste vermelding van carnaval in Olmen, we zouden moeten spreken van vastenavond, dateert van 1726. Het is een onrechtstreekse verwijzing naar vastenavond. J.B. Geijpens zou in 1726, met vastenavond, betrokken geweest te zijn bij een vechtpartij. J.B. Geijpens ontkend echter. Tijdens de vastenavonddagen verbleef hij op de pastorie van Olmen om er “eene horologiecasse” te stellen “wanneer de selven des avonts van de voors daeghen aldaer is verbleven sonder in eenighe herberghe te hebben geweest”.⁽⁷⁾

Veel informatie levert de vermelding niet op. We leren alleen dat de festiviteiten enkele dagen duurden, want men spreekt in meervoudsvorm van “de voors daeghen”. De herbergen waren ‘s avonds open, hetgeen op normale dagen ook niet mocht. Alles wijst er op dat het één van die traditionele feestdagen was waarop het toegelaten was om samen te komen in de plaatselijke herbergen. Men kwam er om bier te drinken, te luisteren naar muziek van speelmannen, te zingen en te dansen, verhitte gesprekken te voeren en soms om herrie te schoppen.

In een bron uit 1775 komen we meer te weten over het vastenavondfeest in Olmen.⁽⁸⁾ Pastoor Welsch preekte in 1775 tegen carnaval. In die preek trekt de pastoor van leer tegen de misbruiken tijdens die dagen:

*Voor eerst op deen tijt sommige leveren, verkopen Christus, en dat voor eenen kleinen prijs, het welck Origenes getuyght als hij zegt: omries gin pro temperalibus rebus justitiam deserunt, deum qui est justia vendunt.
Al wie voor tijdelijcke saecken de rechtveerdighydt verlaeten, die verkoopen godt, die de rechtveerdighydt is.*

En hoe dicwijls geschiet het op deze daegen, want den duyvel houdt op dese drij daegen sijne merkdagen, die alle soort van goederen te koop stelt, en die geeft hij aen alle die christus hem overleveren, en voor soo eenen prijs den grootsten van gansch de werelt, wat koopt men? Spooocksels, kloeken, poppen, poppengoedt, ick seggen ijdele wellusten, daer voorwaer Christus ons gegeven en geboren is en die het geheel en eenighste erfdeel der christenen is en wiens onderpant de gratie is

Voor een vuyle wellust sijn sij berijdt godt te vergrammen, en te verlaeten, voor een hoerrije, voor een overspel, voor een onrechtveerdigh gewin, voor een godtslasteringe, voor een vrijwillige dronckenshape, en sij soecken alles uyt om de occasie te vinden van dusdaenighe sonden te bedrijven. Voorders die dertigh penningen waeren noch van eenigen prijs en daer voor is gekocht eenen acker tot een bergraefplaets voor de vremdelingen, maer diedingen die eenen sondaer koopt en sijn hem niet voordeligh, maer schadelijck en oock dicwils brengen sij bij, groot gevaer, soo van fortune als van lichaeme.

(7) Een uit de hand gelopen knikkerspel, 't Schreeneel 1999, nr. 16, p. 79.

(8) Parochiearchief Olmen, verzameling preken. Preek van pastoor Welsch, 1775.

Anderen bespotten Christus en vooreerst de dronckaerts.. want op die daegen sijn van dusdaenige verckens en beesten bij nae heele kudden te sien: want sommige werden in de herbergen gevonden op bancken en tafels slaepende andere worden naer huys gebroegt, gedraegen en getrocken, andere gelijk als kalveren gebonden op karren oft wagens weghgevoert andere waggelen op de peerden gelijk als ganzen, al oft sij alle ogenblicken op de aerde souden nedervallen, andere liggen op de straeten in hun overgevingen vuylder als de verckens.

Die een momaensicht oft gelijk sij het noemen een mombackens draegen, de wijl sij het beelt van godt het welck sij nu op hun aensigt en lichaem draegen in sikh selven bedecken en te niet doen, al oft sij het werck van godt willen verbeteren oft teenmael willen uytwisschen: besonder tegen de wet godts is dat mans vrouwe en vrouwe manskleederen aendoen, de welcke niet een kleyn lichtveerdighydt en is, ende afgoderije der heydenen raeckt het welcke de tover-aers hadden, gelijk seght den cardinael Cussannis mulieres vestes viriles et arma in honorem martis in duebant et vive muliebres in honorem veneris. De vrouwen trecken aen de keederen van mans en de waepenen tr eeren van mars en godt des oorloghs en de mans trocken aen de vrouwe kleederen ter eeren van venus de goddinne der liefde.

We leren uit de gegevens van 1775 dat de vieringen toen 3 dagen duurden. Men deed zich flink te goed aan de drank, men kon “kuddens verckens en beesten” zien. Het is niet duidelijk of de pastoor met die “kuddens” rondtrekkende groepen bedoelde zoals we die nu nog kennen. Verder leren we dat de kamavalvierders “mombackens” droegen en dat mannen vrouwenklederen en vrouwen mannenklederen droegen. Andere zinspelingen uit de preek blijven onduidelijk. We kunnen geen zinnig woord zeggen over de “spooocksels, klokken, poppen en poppengoedt” die de duivel tijdens die drie dagen symbolisch te koop stelt.

Sommige leden van de Olmense burgerij gingen in deze periode naar de steden om daar het carnaval bij te wonen. Zo bezocht Henricus Gerardus Schooffs wel eens “in de carnavalsdagen de stad Mechelen waar zijn broer woonde.

In 1791 ging hij niet en zijn broer schrijft naar Olmen over het carnaval in Mechelen. Het was het jaar nadat de Brabantse omwenteling onderdrukt was, blijkbaar was het feest toen kalmer dan in andere jaren.

het is tot Mechelen seer stil maer men hout bal ende redoute want is één dat noempt men tvijgen bal het ander het pruijmen bal en het derde het rood bal ⁽⁹⁾

Hier zien we al hoe in de steden aan het einde van de 18de eeuw reeds verscheidene carnavalsgroepen “compagnieën” of “partijen” gevormd werden. In de loop van de 19de eeuw was dat een gebruik dat overal doordrong.⁽¹⁰⁾ Sermon geeft voorbeelden uit Gent, Aalst, Antwerpen. Maar ook op het platteland drongen de gebruiken door.

In 1885 is er in het archief opnieuw sprake van het Olmense Karnaval³. Het schepencollege nam maatregelen tegen carnaval.⁽¹¹⁾

Dat hier jaarlijks een allerslechts gebruik plaats grijpt zaterdags voor vastenavond, een gebruik waar men nergens van hoort of zoo gemeen is dan wel binnen deze gemeente, te weten dat men zich alsdan in companien verkleedde personen zich vereenigd, de huizen afloopt als bedelaars, en vele personen klachten inbrengen over dit slecht misbruik, dat zulks noch van jaar tot jaar aangroeit en middels dienen beraamd te worden om dit te keer te gaan.

Het kollegie neemt zulks in aanmerking en weet ook dat dit waarlijk overdreven wordt te meer dat verschillende vreemdelingen hiervan gebruik maken.

Men beslist dan: van bij gewone wijze van afkondiging het publiek te waarschuwen dat die rondhalingen in'tvervolgverboden zijn dat die wie zullen betrap worden zullen achtervolgt worden als

(9) Archief familie Schooffs, brief van 24.2.1791.

(10) SERMON, A., Carnaval, Stichting Mens en Cultuur, 2001, p. 177 “Men begon stilaan een kompanie te vormen. Verscheidene kennissen of geburen kwamen bijeen om de keuze van het kostuum te bepalen en andere zaken af te spreken” “vanaf vijf uur begonnen de eerste verkleden zich te vertonen. Later kwamen ook de “kompanies op straat. Ze waren met tien tot twintig koppels met vooraan de muzikant en opzij een clown gewapend met een varkensblass aan een stok”

(11) Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.2.1885

bedelaars, men zegt mogelijk noch goed te doen voor zaterdags de hulp der gendarmerie in te roepen om eene ronde in de gemeente te maken.

Een maand later vergaderde het gemeentebestuur opnieuw. Het vernam dat er met vastenavond "danspartijen" geweest waren ten huize van de dijkwachter. Dat was verboden. De dijkwachter beweerde dat hij de toestemming had van de burgemeester. ⁽¹²⁾

Het jaar daarop vernam het schepencollege dat er op verscheidene plaatsen voorbereidingen getroffen werden voor dansfeesten met vastenavond. Er werd herhaald dat dit verboden was. ⁽¹³⁾

We leren uit deze berichten uit het schepencollege dat omstreeks 1885 het carnaval al op het huidige vieringen begonnen te lijken. Indien toegelaten trok men reeds rond in "in compagnien verkleedde personen". Het gebruik bestond ook nergens zo opvallend als in Olmen. Op verscheidene plaatsen probeerde men ook "spel" te organiseren. Maar dat was verboden.

De tegenwerking die het carnaval in Olmen kreeg was ook typerend voor de mentaliteit aan het einde van de 19de eeuw. Overal probeerde de burgerij de spontane carnavalsvieringen te beletten. Vooral na 1850 werkte men overal deze vieringen tegen. Dat kwam vooral door de kerk, maar ook het opkomend socialisme zag de ruwe carnavalsvieringen niet zitten. Zo probeerde de Gentse Vooruit ook met carnaval veredelde vieringen in te organiseren.

We kunnen niet met zekerheid zeggen of er traditionele carnavalsvieringen waren tussen 1885 en ca 1930. Er is waarschijnlijk een ruime onderbreking geweest omstreeks 1900. Een dergelijke onderbreking is er vastgesteld voor heel Vlaanderen.

Dat kan geweest zijn door tegenwerking door de burgerij, maar ook omdat meer en meer mensen in de industrie gingen werken en er weinig mogelijkheden waren op verlof.

Op Hamse Hoeven zou er reeds een viering geweest in de jaren na de eerste wereldoorlog, maar zou nadien stilgevallen zijn. De carnavalpartij van de Hoef, de oudste die in Olmen nu nog bestaat, werd heropgericht tussen de twee wereldoorlogen, omstreeks 1930.

Volgens de Oosthamse volkskundige H. Jamar werd het Olmense carnaval terug opgericht in navolging van de Oosthamse vieringen. ⁽¹⁴⁾ Ook op Gervooft, Germeer en Gerheide waren er voor de tweede wereldoorlog carnavalpartijen. De partij van "De Hei" werd in 1934 opgericht.

Volgens R. Schoeters ⁽¹⁵⁾ richtte men op Germeer in 1922 reeds een partij op. Zij bleef verder bestaan tot 1953. Toen bestond er op Heivoort ook reeds een partij.

(12) Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.3.1885 2

(13) Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.2.1885

(14) Persoonlijke mededeling van H. Jamar.

(15) (interview met Louis Schoeters, in 1988): Ik vraag me natuurlijk af wie die helden waren die op het prachtige idee zijn gekomen om een kamavalpartij op het Germeer in de gang te steken. "Welnu, dat is in 1922 het werk van een 5-tal jongens geweest. Louis Lenaerts, Nand Vrachten, Frans Van Meensel, Rik Schoeters (mijn broer) en ikzelf staken in het Boerenhol (een café) onze koppen bij elkaar, kregen een trompet te pakken en gingen op pad. Rik kon wat spelen en werd dus tot trompettist gebombardeerd. We gingen de cafés van 't Germeer af (de markt konden we niet bijdoen want daar hadden we de eerste jaren het geld niet voor vermits we ons verteer zelf moesten betalen), richting Gust Schoeters (mijn stamhuis). Langzamerhand groeide het aantal jongens. In een weide leerden de jongens stappen zodat de partij met alles erop en eraan de koning kon gaan uithalen. De eerste koning was Pier Geerts. Ik vermoed dat ik toen kapitein was, maar daar ben ik langens niet zeker van. Koning ben ik in alle geval nooit geweest. Ik moet er hier wel bij vertellen dat men "op de Hei" al voor ons een partij had opgericht. Zij zijn dus in feite de eersten die er in Olmen mee gestart zijn, voor zover ik het mij helder kan herinneren tenminste. Kamaval heeft echter stilgelegen van 1953 tot 1968. De laatste koning was toen mijn zoon Jef, in 1952. Bij de oprichting van de voetbalploeg van 't Germeer heeft men de traditie weer terug opgepakt.

Sinds er in de jaren '60 veel sportverenigingen opgericht zijn werden als nevenactiviteit ook carnavalpartijen opgericht. Dit gebeurde o.a. op Germeer in 1968. Bestaande partijen begonnen ook nauw samen te werken met de voetbalploeg op het gehucht zo o.a. Hamse Hoeve. Oorspronkelijk was de partij opgericht om carnaval te vieren maar ze ging samenwerken met de voetbalploeg van Hamse Hoeven, en de partij van Heivoort met de voetbalploeg Zwaluwen VV.

Ook de volley-ball-club richtte een carnavalpartij op. In het centrum ontstonden ook carnavalpartijen rond de jeugdbewegingen ...studentenbond, kajotters, chiro ... De jongste partij is die "van over de vaart".

Bedeltochten zijn gebruiken die reeds lang in verband gebracht worden met carnaval. In de meeste Kempische gemeenten bestonden ze. In onze streek in Balen-Gerheide, Oostham enz. In Herent onder Neerpelt trok de jeugd rond. Ook zij hadden net zoals in Olmen een koning, kapitein, sergeant. Trompettisten begeleidden de optocht. Ook op Broeseind te Neerpelt bestond het gebruik, hier niet alleen voor de jeugd. Met carnaval verzamelde de groep geld om met nieuwjaar feesten in te richten. Het gebeuren werd ook vergezeld van een hanekap.

Hanekappen hoort tot de oude "volksspelen". Het is niet alleen beperkt tot carnaval. Tijdens de laatste decennia werd op sommige plaatsen het nog zuiver als "volksspel" beoefend. Op andere plaatsen hangt het spel samen met het feest van St. Anthonius. In Achtel (Rijkevorsel) kiezen de hanekappers ieder jaar aan de St.-Anthoniuskapel een koning door een hanekap.

In Rillaar bestond ook hetzelfde gebruik. Hier koos men tijdens de karnevaldagen ook een koning en zelfs een koningin door hanekappen. Maar vooral in de Kempen was het "hanekappen" en "haanrijden" een populair gebruik tijdens de karnevaldagen, ook in de Nederlandse Kempen. De bekende Brabantse volkskundige Petrus Norbertus Panken beschrijft hetgeen hij er over zag in Bergeik:

Het haanrijden waarbij een levende haan door geblinddoekte mannen werd geattaqueerd bestond tot 1850. In latere jaren gebruikte men een eerst gewurgde haan. ⁽¹⁹⁾

De zeden zijn nu wel wat verzacht.

Opvallend zijn de militaire elementen die in het Olmens carnaval slopen. Opvallend De wijsjes die op de klaroen geblazen worden tijdens de bedeltocht zijn regelrechte militaire "sonneries" (komst van de facteur, het lokaal verlaten enz). Er is een kapitein of "lutenant" die de groep leidt, hij is gekleed met onderdelen van een militair uniform. Er wordt op maat gemarcheerd en voor en na leder herbergbezoek stelt men zich voor de herberg in gelid op. Ook het "defilé" op dinsdagmorgen is een parodie op de militaire vlaggegroeten op de paradepleinen in de kazernes.

De militaire elementen zijn belangrijk en als parodieën voor iedereen herkenbaar, maar ze zijn ook zeer nuttig om de herbergbezoeken min of meer geregeld te laten verlopen.

Veel van de militaire elementen die nu nog in het carnaval zitten waren oorspronkelijk mogelijk ook nabootsing van gebruiken in de gilden. We denken daarbij aan de "gardes", de "vendirich". Ook het vieren van de koning met de rondedans "vivat onze koning" gebeurt met carnaval op de wijze waarop vroeger de koningen van de gilde gevierd werden. Ook het kiezen van een koning is typisch een gebruik uit het gildeleven dat overgenomen is door de carnavalpartijen. Wie driemaal koning was werd keizer van de gilde. Ook dat gebruik is overgenomen door de carnavalpartijen.

Kinderen en carnaval

Er zijn geen getuigenissen tot ons gekomen over de deelname van kinderen aan het carnaval van voor de 19de eeuw. In de 19de eeuw was er op carnavalmaandag wel verlof voor de kinderen. Op 8.2.1899 verbood het schepenkollege van Olmen deze verlofdag. Dit gebeurde naar aanleiding van een rondzendbrief van de gouverneur. Deze wilde hiermee de misbruiken van carnaval tegen gaan.⁽²⁰⁾ Vanaf 1969 kregen kinderen van de gemeenteschool terug vrijaf op carnavalmaandag. Sindsdien trekken er weer talrijke mini-partijtjes door het dorp. Soms georganiseerd zoals de partijen van de groteren, maar dikwijls ook maar met een drietal kinderen die aangepaste liedjes zingen.

Vrouwen en carnaval

In het traditionele carnaval waren de vrouwen niet aanwezig tenzij mannen zich als vrouwen verkleedden. We lezen dat in 1775 mannen vrouweklers aantrokken tot ongenoegen van de pastoor. Ook omstreeks WO II gebeurde dit regelmatig.

(19) Panken, Sasse van Ysselt, Beschrijving van Bergeik, 's Hertogenbosch, p. 408.

(20) Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepenkollege van 8.2.1899

Zeker op het feest met halfvasten als men een hanekap deed voor vrouwen (mannen verkleed als vrouwen) om zo een koningin te kiezen. De hanekap heette dan hennekap.

De toenmalige pastoor had dat nog liever dan dat er "echte" vrouwen mee optrokken tijdens de herbergbezoeken. Er zijn ook jaren geweest dat men een koningin koos door het vangen van een hen. Een hen werd losgelaten en de vrouwen probeerden ze te vangen. Wie de hen ving was koningin.

Eens koos men op Hamse Hoeve een koningin, zij trok dinsdags mee met de feestende bende. Dit lokte hevige reactie uit van pastoor Verbist. De volgende jaren deden er geen koninginnen meer mee. Pastoor Verbist was buiten dit voorval, wel een grote bewonderaar van de liederen die tijdens het carnaval gezongen werden. De partijen moesten ze altijd nog eens herhalen als ze op de pastorie op bedeltocht kwamen. Sinds begin jaren '90 lopen in sommige groepen vrouwen mee. De eerste groep die dit toeliet was die van "Over de vaart". Zij trok in 1975 voor het eerst uit. ⁽²¹⁾

Reuzen, rondgaan met de ezel

Andere gebruiken kenden slechts een kort bestaan. De carnavalpartij van de Veldstraat had in de jaren '50 een reus. Hij werd gedragen door Vic Soos. Reuzen zijn veel gebruikte folkloristische personages, vooral na de tweede wereldoorlog leefde de folklore op en er kwamen tal van nieuwe initiatieven.

De partij van de hoef voerde enkele jaren een "ezel" mee: "auwe taaie". Het rondlopen met paarden en ezels is ook een veel voorkomend folkloristisch gebruik, dat dikwijls geassocieerd is met karnavalsvieringen.

Binnensluipen van Rijnlandse elementen

Sinds de jaren '70 sluipen Rijnlandse elementen het Olmense carnaval binnen. Dit is ruim 20 jaar later dan in vele andere dorpen en steden. In de meeste andere dorpen was de carnavaltraditie verdwenen. Toen er na de oorlog terug ruimte kwam voor folklore kwam er een heropleving van carnaval. In de meeste dorpen was de eigen traditie verdwenen en nam

(21) BURM, J. en L., 20 jaar carnavalpartij "over de vaart".

men een voorbeeld aan "hofzittingen", "prinsen", "raden-van-elf" enz., zoals men dat op het einde van de jaren '50 reeds kon zien op de Duitse televisie.

In Olmen duurde het nog tot in de jaren '70 voor die elementen binnen- slopen in het traditionele carnaval.

Dit ziet men vooral aan de kroon van de koning. Meer en meer gebruikt men nu een "prinsenkop" uit de Limburgse en Rijnlandse carnavalstraditie.

Het laatste woord?

Het laatste woord over het Olmense carnaval is zeker nog niet gezegd. Bijvoorbeeld... Henri Jamar vertelde dat hij venomen had dat een Olmense koster de carnavalsliederen geschreven had. Dat kan dan alleen maar meester Van Der Elst geweest zijn. Hij was een goede muzikant, hij was populair in Olmen, Hij leidde onder andere het bekende zangkoor van Olmen dat later de fanfare "Met tijd en vlijt" werd. De mooie liederen hebben inderdaad iets plechtigs. Volkskundigen wijzen er inderdaad op dat kamaval nergens zo "plechtig" gevierd wordt als in Oostharn (en nu vooral Olmen). Werd meester Vander Elst in Olmen gebruikt om het traditionele carnaval te "veredelen" door die mooie liederen in te voeren? Het lied waarmee men rondtrekt "Door bos en veld en heide..." zou recht uit het repertorium van de volkse zangkoren uit de 19de eeuw kunnen komen. ⁽²²⁾

Ook moet er nog nagegaan worden wat de invloed was van de arbeiders die in het Luikse gingen werken. In de streek van Luik bestond er ook een levende traditie van groepen die "in compagnie" van huis tot huis trokken om geld en "spek en eieren" te verzamelen. Brachten tijdelijke emigranten deze gebruiken mee naar Olmen? Nog vragen genoeg.

De mensen die alle jaren carnaval mee vieren stellen zich die vragen niet, voor hen telt enkel het plezier dat ze tijdens deze dagen kunnen beleven.

(22) In Olmen had men koren op Gervoort, Gerheide (Op Sint Anneke) en in het dorp. In de tweede helft van de 20ste eeuw kon men in Balen het koor van 't Steeg nog regelmatig zien rondtrekken. Het koor bleef tot nu toe bestaan (nog 2 leden) alhoewel ze niet meer actief optreden. Adriaan (Janeke) van Gestel, de laatste voorzitter overleed dit jaar.

Een partij omstreeks 1930 voor de herberg van "De Schol" (foto fam. K. Swinnen)

De partij van de Veldstraat

Bronnen:

Jaarboek 't Schreeneel

Uitgegeven door de Olmense Vereniging voor Heemkunde en Geschiedenis

Jaarboek 21, jaarmarkt 2004

ISSN 0773-9583